

References

1. Platon. The state. Op. In 3 volumes. Vol. 3, part 1. Moskva : Mysl, 1979.
2. Windelband W. Platon. Kyiv : Zovnishtorgvydav, 1993.
3. Aristotle. Metaphysics. In 4 volumes Vol. 1. Moskva : Thought, 1976.
4. Tatarkevich V. Ancient aesthetics. Moskva : Art, 1977.
5. Krutous V. P Pedigree of beauty. Moscow : Art 1988.
6. Selivanov V. V The social nature of artistic thinking. Leningr.: Izd-vo Leningr. un-ta, 1982.
7. Bychkov V. V Aesthetics of Aurelius Augustine. Moskva : Art, 1984.
8. Babuchka L. D. Festival as a communicative appropriator of globalization interests in the cultural space. Nizhyn, 2020. Publishing House PE Lysenko M.
9. Meletinsky Y. M. Poetics of myth. Moslva : Academic project, 2012.

UDC 130.2

RECEPTION OF THE PHENOMENON OF ART ACTIVITY IN ANCIENT AND
MEDIEVAL AESTHETICS

Brovko Mykola – Doctor of Philosophical Science, Professor,
Professor Petro Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine, Kyiv

The article is devoted to the analysis of the role of ancient philosophical and aesthetic thought in understanding the phenomenon of art activity. Emphasis is placed on the fact that, first of all, it is necessary to clearly and unambiguously raise the question of what we can base the analysis of the historical genesis of the general theoretical understanding of the process of art activity. In other words, it is necessary from the point of view of theory and logic to determine from what, in fact, it is necessary to begin the analysis of the historical-theoretical basis of the problem. It is argued that it is important in philosophical and theoretical terms to pose in antiquity the problem of targeted influence of the whole sphere of art on the practical life of man. At the same time, art, its expediency and practical significance were often compared with other forms of creative spiritual and material human activity – science, history, craft, and so on. The fundamental formulation of this problem from a philosophical and aesthetic point of view, we may, perhaps first of all, find in Plato.

It is noted that the most important sources of interpretation of the activity of art in Plato's system should be sought primarily in his general philosophical theoretical principles. Aristotelian concept of art activity is largely based not only on philosophical but also on the actual aesthetic principles. Aristotle's concept of art activity is largely based not only on philosophical but also on aesthetic principles. It is known that Aristotle interprets the beautiful in the active aspect. The activity aspect of the beautiful logically follows from the hierarchy of forms of spiritual activity substantiated by Stagirite. The philosopher compared art with such forms of activity that are able, on the one hand, to convey a person a certain life experience, and on the other – to educate him.

Key words: activity of art, Plato's concept, Aristotelian concept of art, creative-transforming function of art.

Надійшла до редакції 2.05.2022 р.

УДК 008

КУЛЬТУРНИЙ ШОК ЯК ЕТАП ДІАЛОГУ КУЛЬТУР : МІЖЕТНІЧНІ АСПЕКТИ

Чікарькова Марія Юрївна – доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії та культурології, Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича, м. Чернівці
<https://orcid.org/0000-0001-9664-8132>
[https://doi.org/
chikarkova@ukr.net](https://doi.org/chikarkova@ukr.net)

Розглядається феномен культурного шоку, що виступає одним з етапів діалогу культур. Епоха глобалізації зі змішуванням та «розчиненням» культур поставила цю проблему особливо гостро. Нині проблема «культурного шоку» («стрес акультурації», «культурної стомленості») привертає увагу переважно соціологів чи психологів; при цьому дослідники зазвичай обмежуються синхронічним зрізом, і основна увага приділяється тут мігрантам. Автор дотримується історико-культурологічного підходу. Феномен культурного шоку виникає задовго до сучасних процесів глобалізації і може проявлятися по-різному: крах «рольових очікувань», втрата статусу в суспільстві, релігійний конфлікт, етноцентризм тощо. Під час формування особистості кожної людини відбувається процес її інкультурації, що включає засвоєння норм і цінностей певної етнічної групи, і вони стають точкою відліку у подальшому житті. Зіткнення з іншою аксіологічною шкалою може спочатку викликати захоплення, проте швидко поступається місцем здивуванню та відторгненню, оскільки це вимагає руйнування вже сформованого менталітету. Культурний шок може проявлятися як міжособистісний або внутрішньо-особистісний конфлікт. Він також може призвести до негативної думки та формування негативних стереотипів про народ. Метою дослідження є огляд історичної природи та механізмів культурного шоку з акцентом на міжетнічну взаємодію.

Аналізуються витоки ксенофобії в широкому розумінні та недовіри до Чужого, які часто сягають корінням до різних аксіологічних систем. Такий підхід дозволяє глибше сприймати це явище в його діахронії. З погляду автора, подібний конфлікт не може бути розв'язаний лише за допомогою міжкультурних тренінгів, які часто є поверхневими. Найефективнішим способом вирішення проблеми може стати комплексна культурно-просвітницька робота. Утім, подолання етноцентризму часто може призвести до втрати своєї культурної самобутності: адже нерідко виникає часткова чи повна асиміляція, втрата власної етнічної ідентичності. Водночас бажання зберегти її часто закінчується неможливістю міжкультурного спілкування та геттоїзацією. Байдужість до цієї проблеми ускладнює побудову діалогу культур, що є необхідним у нинішніх умовах формування «глобального селища».

Ключові слова: культурний шок, діалог культур, ідентичність.

Актуальність дослідження. У період, коли світ стає «глобальним селищем» (М. Маклюен), із надзвичайною гостротою постає питання культурної самоідентифікації людини, країни, етносу. Якщо раніше країни були більш-менш гомогенними і культура виконувала насамперед трансмісійну функцію, то тепер, у мультикультурному середовищі, важливим питанням є сприйняття Іншого, інших культур, питання їх діалогу etc.

Хочемо того чи ні, але зараз ми живемо у світі, який передбачає тісне співіснування з Іншим, однак перша стадія зустрічі з ним, представником іншої культури – це найчастіше стадія культурного шоку. Ось на твоїй вулиці в передмісті столиці оселився якийсь азіат, що вирощує розсаду для теплиць і традиційно ласує собачатиною; як бути з твоїм улюбленим цуценям, яке звикло гуляти без повідця і навіть без господаря? Або поруч із тобою оселяється мусульманська спільнота, яка вважає, що жінка не повинна носити міні-спідницю або перебувати сама на вулиці, особливо пізно ввечері. І таких прикладів можна наводити чимало. На жаль, сучасні глобалізаційні процеси з усією очевидністю демонструють, що подібні ситуації нерідко завершуються відвертими конфліктами. Отже, нагальною проблемою постає вибудовування діалогу культур зі врахуванням одного з його етапів – культурного шоку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна наука активно займається вивченням культурного шоку, але при цьому переважна більшість публікацій поділяється на дві групи: присвячені спілкуванню мігрантів (насамперед, студентів) в інокультурному середовищі [4], [9], [13], [15] та теоретичні дослідження, що описують стадії і наслідки культурного шоку [2], [6]. І перші, і другі зосереджені, зазвичай, на психологічних чи соціологічних моментах та його прикладному значенні, ми ж виходимо з історико-культурологічного підходу.

Термін «культурний шок» введений у науковий обіг у 1960-ті роки американським антропологом К. Обергом, який визначив культурний шок як «тривогу, результат втрати всіх знайомих нам знаків і символів соціальної взаємодії» [19; 177]. У 1990-ті починають використовувати термін «стрес акультурації» [11], а зараз також трапляється таке його визначення, як «культурна втомлюваність» [2].

Більшість дослідників пов'язують феномен культурного шоку з негативом, оскільки зрозуміло, що ситуація здивування швидко переростає у роздратування і навіть неприйняття іншої культури. Як і К. Оберг, Д. Мамфорд також бачить у цьому феномені, насамперед, реакцію тривоги та невпевненості, коли не можемо зрозуміти та передбачити поведінку людей іншої культури [18]. П. Адлер підкреслює, що це, насамперед, «набір емоційних реакцій» на втрату основ власної культури та нові культурні стимули, які мають мале значення чи взагалі його позбавлені [10; 13]. Звісно, існують люди, які швидко та легко пристосовуються до нової культури, але це все ж таки – виняток, переважна більшість потребує періоду адаптації, який може тривати від кількох місяців до кількох років, а для деяких взагалі ніколи не настає. У цей час людина переживає різні стадії культурного шоку, найбільш популярна класифікація яких запропонована Р. Адлером – U-подібна крива адаптації з чотирма її етапами [10] – від повного прийняття чужої культури (завдяки баченню одних лише її переваг у порівнянні зі своєю) через її неприйняття – до інтеграції до неї. Існують численні інші класифікації стадій культурного шоку, найповніша з яких представлена М. Запфом – це зведена таблиця з дев'ятнадцятьма схемами, але всі вони включають чотири етапи і по суті вкладаються в U-подібну криву, хоча мають різні назви [21; 108].

Дуже рідко дослідниками відзначаються не лише негативні, але й позитивні наслідки культурного шоку. Так, І. Біленька зазначає, що при входженні до нової культури індивід проходить цикл «стрес – адаптація – особистісне зростання» [3].

Мета статті – розглянути основні етапи культурного шоку в аспекті формування діалогу культур з акцентом на його етнічній складовій.

Виклад основного матеріалу. Характерно, що культурний шок, по суті, є конфліктом культур, який існує лише у свідомості, коли людина бачить, що її культура не є єдино можливою, або взагалі змушена від неї відмовитися.

Справа в тому, що в процесі становлення кожної людини відбувається процес її інкультурації, оволодіння нормами певної культури. Тому у кожної людини «формується почуття культурної і соціальної

ідентичності, мережа цінностей і вірувань, спосіб життя і почуття етноцентризму як переконання в тому, що звичаї та традиції, властиві даній культурі, є доцільними і єдино доступними» – таким чином, «освоєння нового для реципієнта культурного середовища у певній мірі схоже на соціалізацію особистості, проте, воно відбувається на тлі вже сформованої системи цінностей і світосприйняття» [3; 15]. Зрозуміло, що при зіткненні «старої» та «нової» культур відбувається їхній конфлікт, на який людина змушена реагувати. Зустріч з Іншим – це завжди виклик, на який ти повинен відповісти. Ж.-П. Сартр колись лаконічно сформулював це фразою «Пекло – це інші». Нам непросто пристосуватися до іншого, навіть якщо ми самі запросили його до свого життя, тим більше коли він нав'язаний нам волею обставин. Непросто відмовитися від звичного багатоженства, обравши місцем проживання країну, чие громадянське законодавство колись сформувалося на основі християнської максими, згідно з якою будь-який новий сексуальний зв'язок при живому чоловікові є зрадою і перелюбом.

Коли іспанські конкістадори, що прийшли до Центральної Америки, далеко, як відомо, не ангели, зіткнулися з місцевими звичаями, то вони пережили неймовірне потрясіння. Перед ними постав край, де велися нескінченні війни, як правило – з метою захопити якнайбільше полонених, щоб мати достатню кількість матеріалу для щоденних людських жертвоприношень. Ранкове сонце в цих місцях, на щире переконання аборигенів, не могло обійтися без продемонстрованого йому жерцем з вершини піраміди свіжежареного людського серця, після чого тіло, що ще тремтить, зневажливо скидалося з її крутих щаблів. У винаході подібних ритуальних моделей місцеві жерці були невичерпні; наприклад, вони любили також танцювати на засіяному полі, напнувши на себе зняту людську шкіру, з якої щедро крапала кров: вона-то і повинна була забезпечити врожайність землі. Словом, залишається лише дивуватися з того, що серед колонізаторів траплялися такі особи, як єпископ Бартоломе де Лас Касас, який підніс свій голос на захист індіанців, у яких його хижі одновірці намірилися відібрати найцінніше, що в них було – їхню самобутню та приголомшливу культуру.

Із пори завоювання Америки пройшло не так уже й багато часу, але місць, в яких безперешкодно розвиваються власні культурні ініціативи, на землі залишається все менше, особливо у вік науково-технічної революції та обумовлених нею комунікацій, що неймовірно зросли за інтенсивністю. Сьогодні переселення народів, змішування рас, релігій, постмодерністський плюралізм, виникнення єдиного інформаційного простору залишають все менше місця для ксенофобії.

Одним із компонентів культурного шоку може бути «рольовий шок» [13], пов'язаний як із порушенням наших «рольових очікувань» в іншій культурі, так і з можливою зміною самої соціальної ролі.

М. Вінкельман фіксує такі, крім рольового, складові культурного шоку: пізнавальна втомлюваність (*cognitive fatigue*), яка є наслідком «інформаційного навантаження», та «персональний шок» – від змін в особистому житті (втрата друзів, ідентичності тощо) [20; 123].

Зустріч із новою культурою, втіленням якої є Інший (Інші), означає інший менталітет, стереотипи, традиції, ритуали, побутові норми тощо. Навіть якщо ми самі прагнули цієї зустрічі, після нетривалого захоплення, виникає нерозуміння і навіть неприйняття. Це може накладатися на т. зв. неофобію – страх перед новим, незвичайним: адже саме таким постає Інший у нашій свідомості. Зауважимо, що і без зустрічі з Іншим можемо відчувати неофобію: при прийомі на нову роботу (особливо якщо вона перша в нашому житті), при народженні першої дитини тощо, але зміни тут все ж таки не настільки кардинальні. Якщо ж ми, наприклад, за кордоном, то до нашого шоку приєднується «комунікаційний шок» (інша специфіка спілкування – і вербальна, і невербальна).

Серед ключових причин культурного шоку називають етноцентризм (це «автоматична оцінка індивідом всього, що відбувається з позиції рідної культури та її норм і традицій») та стереотипізацію, тобто «формування негативних етнічних стереотипів, які не дозволяють відкрито та неупереджено осмислювати та приймати особливості іншої культури» [1; 142]. Незабутній факт: за часів китайської «культурної революції» на вулиці Пекіна вдарили по голові індійського дипломата у тюрбані – за дивний головний убір. Справа в тому, що доросла людина вже має певну етнічну самосвідомість, етнічну самоідентифікацію, тобто належить до певної етнічної культури, однією з характеристик якої є «прагнення консервації та культивування стійких традицій» [5; 115]. Потрапляючи в інше етнічне середовище, ми відчуваємо дискомфорт і, щоб уникнути цього почуття, часто намагаємося заново приєднатися до своєї етнічної групи (тобто до мігрантів). Доведено, що цей варіант збереження етнічної ідентифікації може бути навіть важливішим, ніж дружні стосунки [14; 117], але у такий спосіб ми потрапляємо в пастку – замість розуміння (прийняття) нових культурних компетенцій людина консервується в межах рідної культури і це ускладнює міжкультурну комунікацію. Можна припустити, що людина, яка виросла в мультикультурному середовищі (наприклад, завдяки поєднанню різних культурних початків у сім'ї або місцевості, де вона проживала), буде менш сприйнятлива до культурного шоку, ніж та, яка виросла в гомогенному культурному середовищі.

Вважається, що важливу роль в успішному подоланні культурного шоку відіграє освітній рівень людини: чим він вищий – тим легше відбувається адаптація, оскільки «освіта розширює внутрішній потенціал людини, ускладнює її сприйняття навколишнього середовища, а, отже, робить її терпимішою до змін та новацій» [6; 6]. Будь-яка віротерпимість чи політична толерантність виникають у суспільстві, де багато читають. Коли в Іспанії до Реконквісти зійшлися в єдиний соціум мусульмани і ті, кого Мохаммед назвав «народом книги» – юдеї та християни, то виник дивовижний феномен почуття братерства та приналежності до єдиної культурної основи. Там же, де язичницький «голос крові» заглушає «голос духу», шанується не слово, а справа. Саме так – справа – переклав гьотевський Фауст новозавітне *λόγος*, яке споконвіку перекладали саме як слово. І це сигніфікувало серйозне аксіологічне зрушення в німецькій національній свідомості, коріння якого – в Реформації, а, так би мовити, крона опинилася на якийсь час в «арійському вченні про космічний льод».

Е. Маркс вважає, що можна швидко подолати культурний шок, якщо прийняти «культурний релятивізм», тобто зрозуміти, що інша культура – це просто інший спосіб життя, і поводитися потрібно відповідно до «культурного контексту» [17; 60].

Держави, які давно стикаються з проблемою численних мігрантів, упроваджують т. зв. крос-культурні тренінги, які мають на меті підвищення «культурної компетенції». Так, США розробили «культурний асимілятор» (Culture Assimilation), нині перейменований на «міжкультурний активатор» (Intercultural Sensitizer) через негативні конотації слова «асиміляція» [4; 108-109]. Існують також численні дослідження крос-культурної адаптації: метод критичного інциденту, шкала соціокультурної адаптації, питання культурного шоку тощо [7].

Успішний алгоритм «вживання» у нову культуру в ідеалі має завершитись адаптацією. Г. Стефаненко визначає міжкультурну адаптацію як процес, унаслідок якого людина досягає «з'єднання» з новою культурою [8; 280]. Успішна крос-культурна адаптація означає, що людина стає бікультуральною, поєднуючи свою початкову ідентичність із новою, набутою; вона також набуває «когнітивної гнучкості» (cognitive flexibility) – стає більш відкритою до нових ідей, вір, досвіду тощо [20; 124]. Втім, адаптація також може бути різною – наприклад, вона може завершитись етнічною асиміляцією, тобто розчиненням одного етносу в іншому.

Американський антрополог Ф. Бок називає наступні способи запобігання культурному шоку: геттоїзація (штучне створення власного культурного середовища), асиміляція (відмова від власної культури та розчинення в іншій), культурний обмін, часткова асиміляція (відмова від власної культури у якійсь із сфер життя) [12]. Зрештою, будь-який із цих алгоритмів все одно призводить до формування нової картини світу. Але на цьому все не завершується. Якщо, наприклад, йдеться про мігрантів, то після тривалого перебування в інокультурному середовищі при поверненні на батьківщину має відбутися процес зворотної адаптації (реінтеграції), шок повернення [2; 8], «зворотний культурний шок» [15], «дзеркальний принцип культурного шоку» [9].

Тут адаптація відбувається за принципом W-подібної кривої [16], де перша частина літери позначає адаптацію до інокультурного середовища, а друга – повторну адаптацію до своєї культури.

Звичайно, можна також говорити про культурний шок не лише при потраплянні до іншої культури, при виїзді за кордон, але навіть у межах своєї етнокультури (зіткнення сакрального та профанного планів буття, конфлікт поколінь тощо), але ця проблематика виходить за межі цієї теми.

Отже, проблема культурного шоку стає все більш екзистенційно вагомою ситуацією, оскільки людство на нашій перенаселеній планеті постійно балансує на межі конфліктів і глобального самознищення.

Висновки. Таким чином, у нинішній період глобалізації майже кожна людина рано чи пізно переживає культурний шок – навіть тоді, коли вона не переїжджає за кордон, а залишається у своїй країні, але, наприклад, стикається зі спільнотами мігрантів. Культурний шок може набувати різних форм – він може розпочинатися з щирого захоплення або неохобії, а згодом перероджуватися у ксенофобію чи інтеграцію до нового культурного середовища. Цей процес має свої етапи, які завершуються або сприйняттям Іншого (інтеграцією в іншу культуру), або його відторгненням. Утім, навіть при наявності позитивного алгоритму культурний шок може переживатися неодноразово – наприклад, при поверненні на батьківщину або повторному зіткненні з власним культурним середовищем. Отже, ефективний діалог культур (особливо з врахуванням міжетнічних аспектів) можливий, насамперед, за умов усвідомлення небезпек етноцентризму та ксенофобії.

Список використаної літератури

1. Азбергена Г. А. Культурный шок и обратный культурный шок в психологических исследованиях. *Вестник КРСУ*. 2016. Т. 16. № 12. С. 140-143.
2. Алиматова Д. А. Культурный шок и способы его преодоления. *ЖАМУнун Жарчысы*. 2017. № 2. С. 6-11.

3. Біленька І. Г. «Культурний шок» і адаптація до нової культури. *Вісник Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія: Теорія культури і філософія науки*. 2011. № 940. Вип. 41. С. 12-16.
4. Бурбело О. Р. Культурний шок – стрес акультурації. *Між нар. наук. форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2010. Вип. 3. С. 100-111.
5. Липец Е. Ю. Этнос и этническая культура: традиционные и современные формы существования. *Грамота*. 2014. № 1 (39): В 2 ч. Ч. 2. С. 113–116.
6. Питерова А. Ю. Культурный шок: особенности и пути преодоления. *Наука. Общество. Государство*. - 2014. № 4 (8). Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/kulturnyy-shok-osobennosti-i-puti-preodoleniya>.
7. Смолина Т. Л. Методы исследования кросс-культурной адаптации (зарубежный опыт). *Известия Росс. гос. пед. ун-та им. А. И. Герцена*. 2013. № 162. С. 282–287.
8. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология. Москва : ИП РАН, Академ. проект, 2000. 320 с.
9. Тарасюк І. В. Культурний шок як один із чинників адаптації та реадaptaції мігрантів до нового соціокультурного середовища. *Психологічні перспективи*. 2011. Вип. 17. С. 232-240.
10. Adler P. S. The Transnational Experience: An Alternative View of Culture Shock. *Journal of Humanistic Psychology*. 1975. Vol. 15 (4). P. 13-23.
11. Berry J. W. Psychology of immigration. *Journal of Social Issues*. 2001. Vol. 51. № 3. P. 615-631.
12. Bock P. K. Psychological Anthropology. Westport : Conn. Praeger, 1994. 404 p.
13. Byrnes F. C. Role Shock: An Occupational Hazard of American Technical Assistants Abroad. *The Annals*. 1966. № 368. P. 95-108.
14. Daniela M. I. The Culture Shock in an Intercultural Society. *International Journal of Management and Applied Science*. 2015. Vol. 1. № 9. P. 116–118.
15. Gaw K. F. Reverse Culture Shock in Students Returning from Overseas. *International Journal of Intercultural Relations*. 2000. № 24. P. 83-104.
16. Gullahorn J., Gullahorn J. An Extension of the U-Curve Hypothesis. *Journal of Social Issues*. 1963. 19 (3). P. 33–47.
17. Marx E. Breaking Through Culture Shock. Yarmouth, Maine : Intercultural Press, 2001. 228 p.
18. Mumford D. B. The Measurement of Culture Shock. *Social Psychiatric Epidemiology*. 1998. № 33. P. 149-154.
19. Oberg K. Cultural Shock: Adjustment to New Cultural Environments. *Practical Anthropology*. 1960. № 7. P. 177-182.
20. Winkelman M. Cultural Shock and Adaptation. *Journal of Counselling and Development*. 1994. Vol. 73. P. 121-126.
21. Zapf M. K. Cross-Cultural Transitions and Wellness: Dealing with Culture Shock. *International Journal for the Advancement of Counselling*. 1991. № 14. P. 105-119.

References

1. Burbelo, O. R. (2010) Kul'turnyj shok – stres akul'turatsiyi [Cultural shock – stress acculturation]. *Mizhnarodnyj naukovyj forum: sotsiologiya, psikhologiya, pedagogika, menedzhment*. 2010. Vyp. 3. S. 100-111 (in Ukrainian).
2. Tarasyuk, I. V. (2011) Kul'turnyy shok yak odyin iz chynnykiv adaptatsiyi ta readaptatsiyi mihrantiv do novoho sotsiokul'turnoho seredovyscha [Cultural shock as one of the factors of adaptation and rehabilitation of migrants to a new socio-cultural environment]. *Psikhologichni perspektivy*. 2011. Vyp. 17. S. 232-240 (in Ukrainian).
3. Byrnes, F. C. (1966) Role Shock: An Occupational Hazard of American Technical Assistants Abroad. *The Annals*. 1966. # 368. P. 95-108.
4. Gaw, K. F. (2000) Reverse Culture Shock in Students Returning from Overseas. *International Journal of Intercultural Relations*. 2000. # 24. P. 83-104.
5. Alymatova, D. A. (2017) Kul'turnij shok s sposobu ego preodolenija [Cultural shock and ways to overcome it]. *ZhAMUnun Zharchysy*. 2017. # 2. S. 6-11 (in Russian).
6. Pyterova, A. (2014) Yu. Kul'turnij shok: osobennosti i puti preodolenija [Cultural shock: features and ways to overcome]. *Nauka. Obshchestvo. Hosudarstvo*. 2014. # 4 (8). Rezhym dostupu: <https://cyberleninka.ru/article/n/kulturnyy-shok-osobennosti-i-puti-preodoleniya>.
7. Oberg, K. (1960) Cultural Shock: Adjustment to New Cultural Environments. *Practical Anthropology*. 1960. # 7. P. 177-182.
8. Berry, J. W. (2001) Psychology of immigration. *Journal of Social Issues*. 2001. Vol. 51. # 3. P. 615-631.
9. Mumford, D. B. (1998) The Measurement of Culture Shock. *Social Psychiatric Epidemiology*. 1998. # 33. P. 149-154.
10. Adler, P. S. (1975) The Transnational Experience: An Alternative View of Culture Shock. *Journal of Humanistic Psychology*. 1975. Vol. 15 (4). P. 13-23.
11. Bilen'ka, I. H. (2011) «Kul'turnyj shok» i adaptatsiya do novoj kul'tury ["Cultural shock" and adaptation to a new culture]. *Visnyk Kharkivs'koho nats. un-tu imeni V. N. Karazina. Seriya: Teorija kul'tury i filosofiya nauky*. 2011. # 940. Vyp. 41. S. 12-16 (in Ukrainian).
12. Zapf, M. K. (1991) Cross-Cultural Transitions and Wellness: Dealing with Culture Shock. *International Journal for the Advancement of Counselling*. 1991. # 14. P. 105-119.
13. Winkelman, M. (1994) Cultural Shock and Adaptation. *Journal of Counselling and Development*. 1994. Vol. 73. P. 121-126.
14. Azberhenova, H. A. (2016) Kul'turnij shok i obratnij kul'turnij shok v psikhologicheskykh issledovanijakh [Cultural shock and reverse cultural shock in psychological studies]. *Vestnyk KRSU*. 2016. T. 16. # 12. S. 140-143 (in Russian).
15. Lypets, E. Yu. (2014) Etnos i etnycheskaja kul'tura: tradytsyonnuje i sovremennuje formu sushchestvovanija [Ethnoc and ethnic culture: traditional and modern forms of existence]. *Hramota*. 2014. # 1 (39): V 2 ch. Ch. 2. S. 113–116 (in Russian).

16. Daniela, M. I. (2015) The Culture Shock in an Intercultural Society. *International Journal of Management and Applied Science*. 2015. Vol. 1. # 9. P. 116–118.
17. Marx, E. (2001) *Breaking Through Culture Shock*. Yarmouth, Maine: Intercultural Press.
18. Smolyna, T. L. (2013) Metody issledovaniya kross-kul'turnoy adaptatsyy (zarubezhnyj opyt) [Research Methods for Cross-Cultural Adaptation (International Experience)]. *Yzvestiya Rossyjskogo hos. ped. un-ta ym. A. Y. Hertsenyana*. 2013. # 162. S. 282–287 (in Russian).
19. Stefanenko, T. H. (2000) *Etnopsykhologiya [Ethnopsychology]*. Moskva: YP RAN, Akademicheskij proekt (in Russian).
20. Bock, P. K. (1994) *Psychological Anthropology*. Westport: Conn. Praeger.
21. Gullahorn J., Gullahorn, J. (1963) An Extension of the U-Curve Hypothesis. *Journal of Social Issues*. 1963. 19 (3). R. 33–47.

UDC 008**CULTURAL SHOCK AS A STAGE OF THE DIALOGUE OF CULTURES : INTERETHNIC ASPECTS**

Chikarkova Mary – Doctor of Philosophy, professor,
Professor of the Department of philosophy and culturology
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

The article deals with the phenomenon of cultural shock, which is the inevitable stage of the dialogue of cultures. The epoch of globalization with mixing and dissolving of cultures has put this problem especially acute. Currently, the problem of «cultural shock» («stress of acculturation», «cultural fatigue») attracts the attention of mainly sociologists or psychologists. At the same time, researchers are usually limited to the synchronic section and the focus is only on migrants. The author of this article maintains a historical and cultural approach. Cultural shock phenomenon has arisen long before modern globalization processes and can manifest itself in different ways: the collapse of «role expectations», loss of status in the society, religious conflict, ethnocentrism, etc. During the formation of each person, the process of his inculturation takes place, which includes the adoption of the norms and values of a certain ethnic group. They become a reference point. Collision with a different axiological scale may cause admiration at first, however, quickly gives way to bewilderment and rejection, as far as it requires breaking the already established worldview. A cultural shock is an interpersonal conflict. Nevertheless, it can lead to a negative opinion and the formation of incorrect stereotypes about an entire people. The aim of this study is a review of the historical nature and mechanisms of cultural shock with an emphasis on inter-ethnic interaction. The article gives a detailed analysis of the origins of the formation of xenophobia in a broad sense and distrust of the Alien, which are often rooted in different axiological systems. This approach allows in-depth perception of this phenomenon in its diachrony. From the author's point of view, it cannot be solved via only cross-cultural trainings, that are often superficial. More effective way to solve the problem would be a comprehensive cultural and educational work. The main idea of the articles is that overcoming ethnocentrism can often lead to the loss of its own cultural identity. A partial or complete assimilation and loss of one's own ethnic identity often comes out. At the same time, the desire to preserve it often ends with the impossibility of intercultural communication and ghettoization. Indifference to this problem complicates the construction of a dialogue of cultures, which is essential under the circumstances of a «global village».

Key words: cultural shock, dialogue of cultures, identity.

Надійшла до редакції 20.02.2022 р.

УДК 130.2:7/62:77**МЕДІА-МИСТЕЦТВО ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОЇ МЕДІАКУЛЬТУРИ**

Головей Вікторія Юрївна – доктор філософських наук, професор,
Волинський національний університет ім. Лесі Українки, м. Луцьк
<https://orcid.org/0000-0002-8224-5970>
v_golovey@ukr.net
<https://doi.org/>

Лойд-Маєр Олесь Володимирівна – аспірантка кафедри культурології,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк
<https://orcid.org/0000-0002-1526-4776>
LloidmaierOlesia@gmail.com

Висвітлено соціокультурні передумови становлення медіа-мистецтва та особливості сучасного етапу його розвитку. Аналізуються виражальні можливості медіа-мистецтва і нові стратегії художньої творчості. Медіа-мистецтво концептуалізується як новий культурний феномен, що відрізняється від традиційних мистецтв матеріальними, часовими й візуальними параметрами. Обґрунтовано, що розвиток медіа-мистецтва призводить до появи культурних текстів нової якості, специфікою яких є гібридність, процесуальність, висока інформаційна ємність, потужний імерсійний вплив, інтерактивність тощо. Проаналізовано функції медіамистецтва в часи війни на прикладі українського NFT-арту.

Ключові слова: медіакультура, медіа-мистецтво, комп'ютерні технології, цифрове мистецтво, віртуальність, соціокультурний активізм, NFT-мистецтво.